

Podle čl. 5 může se vymáhající věřitel dovolávat ustanovení smlouvy mezi účastněnými státy, příznivějších rozhodčímu řízení, byla-li taková mezistátní smlouva uzavřena. V takovém případě ustanovení konvence neplatí. Konvence se vztahuje na všechny rozhodčí nálezy, které byly vydány v době, kdy nabyly platnosti protokol ze dne 24. IX. 1923 (čl. 6 konvence). To se řídí podle doby, kdy jednotlivé státy protokol ten podepsaly a ratifikovaly. Pro obor čl. právního řádu nutno zejména upozorniti na to, že konvence se vztahuje jenom na r. s-y ustavené smlouvou nebo smluvní klausulí o rozhodčím řízení, nikoliv však na r. s-y jinak ustavené.

Literatura.

Hora: „Čsl. civilní právo procesní“, III (2. vyd.), Praha 1929; Engel: „O sádech polubownych“, Lwów 1896; Gerlich: „Rozhodčí řízení v občanských rozepřích právních“, Brno 1932 (kde na str. 137 až 141 uvedena bibliografie tématu); Neubauer: „Sociální pojištění po stránce procesní“, Brno 1927; Nußbaum: „Internationales Jahrbuch für Schiedsgerichtswesen in Zivil- und Handelssachen“, Berlin I. 1926, II. 1928, III. 1931.

Karel Gerlich.

Rozhodčí soudy mezinárodní

viz Spory mezinárodní.

Rozluka státu a církvi.

I. Historický vývoj a typy rozluky. II. Právní povaha a obsah rozluky. III. Stanovisko církvi k rozluce. IV. Rozluka ve Francii. V. Poválečný vývoj. VI. Otázka rozluky v Československé republice.

I. První snahy o r-u st. a c. se v historii projevují jako reakce na středověký systém spojení státu s církvi, který se vyvinul v důsledku tehdejšího křesťanského universalismu.

Předcházela je boj proti sesvětštění církve (na př. Valdenští, Hus), a u nás Chelčický již se obrací proti samotnému spojení církvi se státem jako příčině tohoto sesvětštění. Pozdější snahy o uvolnění církvi od státu měly svůj kořen v náboženském individualismu zrozeném z německé a švýcarské reformace, třebaž tato podržela ještě zásadu jednoty církvi a státu (cuius regio eius et religio).

Dalším krokem jsou tu snahy o svobodu náboženskou, které se projevují z počátku hlásáním náboženské tolerance, odůvodňo-

vané jak ohledem na volnost církvi, tak ohledem na prospěch státu. Ale záhy již se uplatňuje i myšlenka rozluky státu od církvi.

Prvky rozluky podává „Utopie“ Tomáše Mora (1478—1535); prakticky je uskutečňují poprvé novokřtěnci tím, že se odlučují od dosavadní jednoty církevní a důsledně tedy od jejího spojení se státem, organisující se v jednotlivé volné náboženské obce (i u nás na Moravě).

Zásadní požadavek rozluky byl vysloven za náboženských bojů v kulturní oblasti holandské a anglosaské, a také tu byl v malém okruhu již i uskutečněn. Požadavek r-y st. a c. hájí se tu z hlubokého náboženského přesvědčení s úmyslem získati církvi volnost proti nesnášenlivému postupu anglikánské církve se státem spojené. Myšlenky tyto byly zvláště jasně hlášány anglickými kongregacionalisty (Robert Browne, 1550—1630).

Po prvé provedena byla r. st. a c-e v Rhode-Islandu zásluhou Rogera Williamse, zakladatele této anglické kolonie, který (r. 1644) důsledně hájí myšlenku naprosté náboženské svobody, definuje rozluku již v moderním smyslu a při budování této nové kolonie vychází z představy státu laického; církve jsou mu soukromými spolky. Podobnou významnou událostí je zavedení rozluky v ústavě státu Pensylvanie 1683 kvakerem Williamem Pennem.

V Anglii byly částečně uskutečněny tyto nové ideje o poměru mezi státem a církvi v hnutí Independentů. Teoreticky je zdůvodnil Milton, který vyslovil r. 1659 požadavek rozluky, a vyvodil z něho ve svém systému i důsledky pro politiku státní, na př. finanční.

V dalším filosofickém vývoji, jehož vliv se ovšem v tehdejších absolutistických státech evropských prakticky neprojevil, hlásá se důrazněji náboženská tolerance a žádá se volnost zakládati náboženské společnosti (Locke, 1632—1704). Tyto filosofické názory jdou proti názorům církvi tradovaným a přispívají k tomu, že se pojem církve vytváří jako pojem náboženské společnosti, jejíž úkoly a cíle jsou státu cizí. Francouzská filosofie (Condorcet, 1743—1794) požaduje svobodu svědomí jako základní individuální právo lidské. Francouzskou revolucí se stala myšlenka obecné rovnosti (i náboženské) a svobody svědomí a vyznání, jakožto podstatná část práv lidských a občanských, trvalým majetkem lidstva. Kdežto však na evropském kontinentu

dlouho rovnost a svoboda byla dána pouze jednotlivcům a nikoli církvím, vyvodili ve Spojených státech amerických již v ústavě z r. 1787 z myšlenek tohoto rázu přímo požadavek rozluky církve od státu.

Na kontinentě evropském byla po první provedena rozluka ve Francii za francouzské revoluce, na krátký čas, od r. 1795 do Napoleónova konkordátu 1801.

Přes neúspěch tohoto pokusu se i nadále myšlenka rozluky udržuje. Setkáváme se s ní v XIX. stol. jak u liberálních myslitelů protestantských (Schleiermacher, Vinet), tak u katolíků (Lamennais, Lacordaire a Montalembert).

Tyto myšlenky měly rozhodný vliv na ústavu belgickou, která však k uskutečnění rozluky nedošla, spokojivši se s uvolněním církevní organizace od státu. Zavedla též rovnost všech náboženských společností ve státě.

Rozluku hájí také političtí liberálové (Lamartine, Laboulaye, Minghetti). Cavour razil heslo „Svobodná církev ve svobodném státě“. Vedle toho vyvíjí se vlivem materialistické filosofie hnutí, které směřuje proti pozitivním náboženstvím. Positivism Comtův hlásá rozluku církvím nepřívětivou; z něho vyrostl nynější rozlukový systém francouzský uskutečněný zákony z r. 1905 a 1907. Socialism, který formuloval striktní požadavek rozluky v 6. bodu erfurtského programu z r. 1891, je církvím nepřátelský, protiklerikální.

Ještě dále jde ruský bolševism, který postupuje se vším úsilím nejen proti církvím, nýbrž proti náboženství a náboženskému citění („Náboženství je opium pro lid“).

Historicky můžeme tedy říci, že existují tři hlavní typy rozluky. První, anglosaský, který, jak ukázáno, vznikl z idejí anglosaských dissidentů a byl z Rhode Islandu a Pensylvanie v Severní Americe přenesen do ústavy Spojených států a do zákonodárství států, z nichž se Unie skládá. Tu zásadně zákonodárství činí rozdíl mezi náboženstvím, jež se chrání (Spojené státy stojí na půdě křesťanského světového názoru; parlament zahajuje se na př. modlitbou a pod.), a církvemi, k nimž se chová stát neutrálně, respektuje je právně pouze jako organizace v rámci svých obecných právních předpisů: hlavními právními formami jsou tu pro náboženské společnosti buď náboženské spolky (korporace) nebo trusty (nadace). Tento typ vznikl v prostředí protestantském ze snahy po náboženském

ideálu a čistotě a neodvislosti církví, tedy v první řadě v zájmu církví. K němu lze počítati odluku provedenou ve velkých anglických koloniích jako je jižní Afrika, Nový Zéland a Austrálie, rovněž celkem Irsko (1869); někteří sem počítají i Kanadu a švýcarské kantony Ženevu a Basilej. Podle amerického vzoru byla zavedena rozluka i v Brasílii r. 1890.

Druhý typ můžeme označiti jako románský, a náleží sem rozluka provedená v Mexiku (zákony z let 1873 a 1874, 1917, 1926, 1927), na Kubě (1902), Equadoru (1904), ve Francii (1905), v Ženevě (1907), v Portugalsku (1911). Nejnověji lze mluvit o rozluce v Estonsku a ve Španělsku.

Poněvadž právě v řadě románských zemí stát těžce nesl přílišnou moc církví a jejich vliv na státní vývoj (zejména u církve katolické), stojí u toho typu rozlukového v popředí snaha chrániti stát proti církvím. Proto má rozlukou býti stát úplně sprostěn všech církevních vlivů a ohledů na církve a jejich, zejména historickou organizaci. Zde jest rozluka provedena daleko s větší strohostí a důsledností, a někde přímo proti církvím, zejména těm, které se rychle nepřizpůsobily. Připouští se tu pravidlem organizace kultů na podkladě korporacím, nikoli ve formě nadací. Rozlukou francouzskou jako zvláště charakteristickou pro tento typ, zabýváme se dále ad IV.

Nejen proti církvím, nýbrž proti náboženství směřuje třetí typ rozluky, bolševická rozluka ruská. Zde jde jak o odpoutání církví od státu právní úpravou, tak i o odpoutání celého občanského smýšlení od představ náboženských, jež pokládá komunismus za neslučitelné s představou laického státu a se svým světovým názorem. Tu došlo přímo k pronásledování církví i náboženství. Poněvadž při tomto typu přestává býti vlastně zaručena svoboda svědomí a vyznání, pokládají je někteří nikoli za typ rozlukový, nýbrž za druh negativního státního církevnictví a vylučují je z úvah o rozluce.

II. Z historického vývoje poměru církve ke státu je patrno, že i tehdy, kdy církve byly se státem nejtěsněji spojeny (při středověkém systému hierokratickém nebo při t. zv. Josefinismu), docházelo vždy ke kolísání mezi mocí státní a církvemi. Výlučnost a nesnášenlivost církví — podložená namnoze dogmaticky — a přílišná moc a vliv církví ve státním životě jsou hlavní důvody, které dávají podnět k požadavku, aby se církve a stát od sebe oddělily. Zá-

kladem těchto snah je představa, že církev a stát jsou dvě instituce zásadně od sebe odlišné, které sledují zcela rozdílné účely vzájemně nesouvisící. Spojení církví se státem má ostatně, jak namnoze se v církevních kruzích uznává, pro církev nevýhody: brání ve spiritualisaci a volnosti života církevního a připoutává církev ke státu a politice způsobem jejich úkolům cizím. Také pro moderní stát (laický) má takové spojení různé nevýhody, a to hlavně ty, že zákonodárství státní je nuceno při úpravě věcí církevních se podřizovati, aspoň z části, hlediskům konfesním, jemu pojmově cizím. Vedle toho se uvádí, že respektuje-li stát historické organizace církví, což při spojení s nimi činí, nemůže — zvláště pro církev nově vznikající — stvořiti rovnost právních podmínek pro ně; a bez té není proveditelná zásada rovnosti konfesí a ve svých důsledcích ani svoboda vyznání. Žádá se proto, aby toto spojení bránilo státu i církvím ve svobodném vývoji bylo rozloučeno.

Právní úprava, o jejíž změnu má jíti při rozluce, je v podstatě ve státech nerozlukových, s církvemi spojených, charakterisována dvěma momenty: jednak tím, že mezi státem a církvemi trvá jisté (historické) spojení, založené na dlouhotrvajícím soužití, jakož i na zřetelích k určitým církvím; jednak tím, že stát v určitých oborech přiznává církvím jisté výjimečné postavení.

Bude tedy záležitosti podstata rozluky v tom, že stát přetrhne ono spojení a odstraní výjimečné postavení církví novou právní úpravou. Při tom ovšem musí tato nová úprava hlediska konfesní úplně vyloučiti.

Podrobněji lze říci, že stát přestane vůbec respektovati nadále církev jako samostatné historické svazy, jimž (podle panující teorie) se přikládalo postavení obdobné veřejným korporacím (u církví historicky mimostátně organizovaných), nebo jež byly přímo jako veřejné korporace ve státě organizovány (ostatní církev), a které měly proti státu jistá práva a jisté povinnosti. Rozluka nepřiznává jim právní osobnosti a odmítá uznávati historické vnější církevní zřízení za součást veřejného zřízení ve státě a jako takové je případně chrániti. Zůstanou-li, budou pouze spirituálním poutem svých příslušníků.

Vyznavači toho kterého vyznání mohou pro obor státního práva žítí jen dle norem a ve formách stanovených právem

státním (světským). Tak stát skýtá příslušníkům všech konfesí — ovšem jen těch, které se nepřičí zákonům a dobrým mrávům — formálně stejnou možnost, aby se v této vlastnosti organizovali a svůj kult vykonávali. To se může státi tím, že stát je odkáže na své obecné právo shromažďovací resp. spolčovací nebo formu nadační; není však vyloučeno, že zvolí i formu zvláštní.

Při tom předpisy církevní („právo církevní, kanonické“) mohou i za rozluky býti respektovány jako statutární právo (na př. spolkové) resp. jako druhotné normy státní (právní) po smyslu teorie normativní.

Stát si při tom ponechává dohlédací právo (policii) nad církvemi i výkonem kultu a volnost určovati meze samostatné působnosti církví uvnitř státu. To plyne z pojmu suverenity státní.

Materielním požadavkem rozluky jest, aby nová úprava, přetrhující dosavadní spojení státu s církvemi, vyloučila všechny ohledy konfesní z právního řádu státního, a to jak ohledy určité konfesí (církví, náboženské společnosti) příznivé tak i ohledy nepřijíznivé.

Dříve však, nežli přikročíme k zkoumání toho, co rozluka znamená prakticky v jednotlivých bodech, kde církev dotýká se právní sféry státní, nutno si uvědomiti, že všechny zde uvedené náležitosti rozluky spolu nutně souvisí. Stejně je zřejmo, a historický vývoj to potvrzuje, že míru a způsob nové právní úpravy nelze jednotně stanovit.

Způsob odpoutání státu od hledisek konfesních, formu organizace církví, meze volné oblasti církevní vnitř státu, a meze dohlédacího práva státního určují totiž v rozličných státech různé okolnosti. Je to předem historický vývoj, jinde národnostní složení obyvatelstva, početná síla jednotlivých církví, dosavadní jejich poměr k státu či k jeho obyvatelstvu a naopak, způsob, jak se stát vůbec staví k životu náboženskému. Z toho důvodu jsou způsoby provedení rozluky v pozitivním právu států, jež ji provedly, různé. Je tedy pojem rozluky s tohoto hlediska relativní a nelze konstatovati jednotného typu právní úpravy při rozluce. Někdy se setkáváme s pojmem rozluky částečné (kulhavé); politicky se jí rozumí jistý větší odklon od spojení církví se státem, jako je tomu na př. v Belgii a Holandsku. Tyto státy neprovedly však rozluky ve vlastním slova smyslu, a proto užíváme pro ně označení států od církví uvolněných; sem patří také úprava poměru mezi státem a církví

v Itálii dle citovaného Cavourova hesla před lateránskými smlouvami z r. 1929.

Jsou státy, které pod vlivem světových názorů neb hesel, jichž působením rozluka byla uskutečněna, vytvářejí pro náboženské společnosti právo jim v některých ohledech výhodnější, jindy zas nevýhodnější. S těchto hledisek se někdy rozlišuje rozluka přátelská, nepřátelská, či neutrální.

Positivní úprava poměru státu a církvi po rozluce bude se ovšem pohybovat v rámci zásad, kterými jsou v ústavě jednotlivých států upravena základní práva občanů resp. kultů. Je-li tedy v ústavě zaručena svoboda svědomí a vyznání a rovnost kultů, bude nutným toho důsledkem, že stát i po rozluce musí zaručiti stejné předpoklady nejen pro výkon kultu, nýbrž i pro jeho organizaci; bude tedy po té stránce „konfesionálně neutrální“. Z toho plyne však dále, že stát má zabezpečiti kultovým organizacím určitou sféru jejich vnitřní svobody — s ohledem na ústavu jednotlivých náboženských společností — ovšem v mezích suverenity státu a z ní plynoucího policejního (dohledacího) práva. V tomto pojetí lze říci, že stát se nemá provedením rozluky vměšovati do vnitřních věcí církevních. Pro církve tak dochází pravidlem k důležitému uvolnění: jmenovitě odpadají rozlukou všechna práva státu při jmenování a ustanovování církevních funkcionářů (přes důsledky, jimiž se pro stát může projevit jejich hierarchická odvislost).

Vezmeme-li za základ tato hlediska, je zřejmo, že rozlukou odstraní se konfesionální přísaha, konfesionální matriky a jakékoli výsady pro duchovní, na př. ve službě vojenské; stejně budou odstraněna dosud snad pro ně platná omezení, na př. v pasivním právu volebním. Zruší se instituce patronátu.

Pokud jde o řády a kongregace, lze všeobecně říci, že mohou býti v rámci zákonodárství státního i rozlukou ponechány, pokud ovšem stát nemá z důvodů své bezpečnosti (policejních) za to, že činnost jejich má býti omezena nebo dokonce vyloučena; takových důvodů tu pravidelně nebude u řádů a kongregací obecně prospěšných.

Odstraní se všechna kultová hlediska při právní úpravě pohřbívání a hřbitovů. Nedělní a sváteční řád jest stanoven zákony státními zásadně bez ohledu na jednotlivé církve. Manželství se pokládá za instituci světskou, a proto se výhradně upravuje zákony státními; stát může dovoliti vedle ci-

vilního sňatku i sňatek církevní; ten však právně nemá významu pro obor státní.

Veřejné vyučování děje se s hledisek laických a rozlukou odstraňuje se náboženství ze škol veřejných. Stát může tu dovoliti soukromé vyučování náboženství, a to i duchovními jednotlivých církví, avšak bez souvislosti s vyučováním na školách veřejných. Hájí se, a jednotlivé pozitivní úpravy rozlukové tomu nasvědčují, že stát může při rozluce dovoliti i soukromé konfesionální školství, ovšem pokud nestojí na zásadě státního monopolu školského.

Pojem rozluky, jak shora byl vymezen, nezahrnuje nutnost ani sekularisace církevního majetku ani omezení majetkoprávní způsobilosti církevních organizací (spolků, nadací). Církvím může býti rozlukou ponecháno jak jmění, slouživší dosavad vlastním účelům církvi, tedy jmění určené na př. ke krytí věčných nákladů církevních, placení duchovních, na výchovu kněží, tak i jmění, slouživší pro církevní dobročinné účely. Zda přísluší ponechati církvím i majetek, z něhož byly placeny náklady na všeobecné církevní vyučování, závisí na tom, jak se stát postaví k církevnímu školství.

Podpory, které stát vyplácí pro účely církevní ze svých vlastních prostředků (státní rozpočet kultový) přestávají ovšem při rozluce úplně. Zůstávají nejvýše takové platy ve prospěch církvi, které jsou založeny na zvláštních právních titulech.

Náhradou za to mají církve právo předpisovati pro své účely kultové dávky a žádati úplatu za církevní úkony, obojí ovšem jen pokud jde o vlastní příslušníky; vymáhati je možno patrně jen cestou soukromoprávní.

Nutno zdůrazniti, že teorie se namnoze rozchází v názorech na tyto podrobnosti. Tak na př. se hájí také stanovisko, že stát rozlukou může omeziti nabývání jmění církvi na př. tím, že stanoví určitou mez pro ně. Vychází se při tom z myšlenky, že jmění církevní má sloužiti jen k tomu, aby byl zabezpečen výkon kultu a krytí nákladů s tím spojených. S tohoto hlediska a také s hledisek fiskálních (daňových) odůvodňuje se možnost omeziti nabývání majetku „mrtvou rukou“. Tento názor uplatňuje se zvláště u kongregací a řádů, kde k němu přistupuje i snaha kontrolovati použití získaných peněžních prostředků.

Tím nejsou ovšem vyčerpány všechny podrobnosti rozlukové právní úpravy, a také zůstala stranou otázka přechodných

opatření, jichž nutnost se při provedení rozluky ukáže. Tak na př. otázka platů a pensí kleru před rozlukou od státu (kongruou, dotací) zajištěných nebo otázka vyvazení církevních břemen (jako na př. povinností spojených s patronátem).

III. Nehledíme-li k ruskému typu rozluky, můžeme říci, že církve, které nejsou organisovány mimostátně, celkem neměly obtíží s rozlukou a vyrovnaly se s ní tak, že nedošlo k větším třenicím. Stavěly-li se přece proti ní, činily to obyčejně z obavy, že by rozlukou jejich vliv byl zeslaben; nebo se obávají oslabení ztrátou materiálních výhod, které jim skýtá spojení se státem; jindy obávají se oslabení nebo rozrušení své organisace. U nás na př. Českobratrská církev evangelická, která na ustavujícím svém sjezdu r. 1918 se k rozluce nepostavila odmítavě, ve své resoluci ze dne 24. II. 1921 se vyslovila o rozluce v ten smysl, že církvím historickým má býti zachován jejich charakter veřejných korporací, opatřených vlastním autonomním zřízením církevním. Historická osobnost jejich nemá býti odstraněna. Vyslovila se tedy tato církev později proti rozluce ve vlastním slova smyslu.

Provedení rozluky je problémem především u církví, které jsou organisovány mimostátně s přísně disciplinovaným systémem hierarchickým, hlavně u církve katolické. Tato církev nesmířila se, jsouc organisována světově, zejména se zásadou podřízenosti právu státnímu. Hájí koordinaci mezi státem a církví, při níž neshody mezi oběma mohou býti po jejím soudu odklizeny úmluvami (konkordáty). Proto Sylabus errorum Pia IX. z r. 1864 ve větě 55. navrhuje thesi, že je třeba církev a stát odloučiti.

Vzhledem k této církvi zůstala každá rozluka celkem spíše jen opatřením formálním, poněvadž církev katolická dovedla se přizpůsobiti vnuceným jí novým právním formám, a její hierarchický (episkopální) systém zůstal ve skutečnosti na př. ve Spojených státech amerických nedotčen; ostatně tam nebyla provedena rozluka ve všem důsledně. Ani rigorosnější provedení rozluky francouzské nepřineslo plně dosažení politického účelu, t. j. odpoutání katolíků od historické církevní organisace, a to přes to, že Francie je stará země galikánská, kde vždy bývala domovem jistá samostatnost (ve smyslu státní organisace církve katolické) proti papežství. Francouzská rozluka spíše přimkla katolíky k Římu.

Zajímavé je s tohoto hlediska také, že řada rozlukových států má pravidelné diplomatické zástupce u Vatikánu. Respektují tedy ve skutečnosti i po rozluce celý hierarchický systém katolický i jeho hlavu.

Přes to však, že církve katolická popírá zásadně nutnost rozluky, počítá s její možností, neskrývajíce si při tom nikterak výhod, které jí mohou vzniknouti tím, že by se osvobodila od poručnickování státu a od četných jeho zásahů do církevních věcí. S jejího hlediska „tolerari potest“, pokud je to nezbytné, taková rozluka, která neodporuje božskému právu církevnímu, která není namířena proti církvi ani proti náboženství a která jí spíše zbavuje dosavadních omezení vnitřního života církevního. Sněsla by tedy církev katolická rozlukou přátelskou, při níž, jak se na př. praví v pastýřském listě biskupského sboru čl. z 1. XI. 1922, církev katolická by měla „netoliko hlas poradní, nýbrž se státem rozhodující, na základě své Bohem stanovené autonomie ve věcech víry a mravní disciplíny“. Dle tohoto církevního hlediska by pak pojmově nebyla vyloučena případně ani dohoda o rozluce.

IV. Nejznámější rozlukovou úpravou evropskou jest rozluka ve Francii.

Byla provedena zákonem z 9. XII. 1905, doplněným řadou pozdějších předpisů, zejména zákony z 2. I. 1907 a 13. IV. 1908. Jí byla především zaručena svoboda svědomí a vyznání a odstraněna kultovní hlediska v zákonodárství státním. Odstraněna podpora jakéhokoliv kultu se strany státu, departementů i obcí. Pro kultovou organisaci je připuštěna pouze forma korporací, nikoli nadační.

Zákon z r. 1905 chtěl zavést pro všechny církve rovnost organizačních podmínek tím, že zavedl pro veřejný výkon kultu — soukromý zůstal zcela volný — zvláštní jednotnou organizační formu, t. zv. sdružení kultová (associations cultuelles). Tím vyslovil, že neuznává a nerespektuje církvi jako historických celků. Dle své právní konstrukce jsou sdružení kultová svazy čistě osobními, založenými usnesením členů bez povahy veřejnoprávní. Členové jejich musí bydleti v témže církevním obvodu, ač je možno pro jeden (bývalý) církevní obvod zřídití takových sdružení více. Také nevyloučil zákon možnosti spojení několik sdružení v asociaci vyšší (na př. státní). Členství nemusí býti totožné s příslušenstvím k církvi katolické; francouzská státní příslušnost se nežádá. Zákon však žádá, aby

sdužení svým obvodem působnosti odpovídaly okrskům církevním resp. aby je nepřekročovala; tím měl být sprostředkován přechod k nové organizační formě pro církev katolickou přijatelně. Akty správy jmění se předkládají valné hromadě, která je schvaluje.

Těmto sdužením měla být odevzdána určitá část církevního majetku k tomu cíli, aby byl zaručen výkon vyznání za předpokladu, že sdužení se přizpůsobí pravidlům obecné organizace kultu, jemuž chce sloužiti (§ 4 zák. z r. 1905). Jmění, které pochází od státu neb obcí, se jim má vrátiti. Sdužení mohou naproti tomu vybíratí od členů příspěvky, žádati náhradu za bohoslužebné úkony, pořádati sbírky a pod.; jmění jejich nesmí však překročiti určitou výši a na správu jmění dozírají státní úřady. Sdužení kultová nesmějí mimo na opravy staveb přijímatí darů, zejména ne od státu a obcí. Budovy sloužící výkonu kultu mohou býti od státu neb obce, jichž jsou majetkem, najaty soukromoprávní smlouvou. Jinak mají věřící i duchovní veřejnoprávní nárok na jich používání k účelům kultovým. Hraditi náklady na výkon bohoslužby a životí duchovních jest věcí věřících.

Uvedené zásady rozlukového zákona příčí se však organizačním zásadám církve katolické; proto papež encyklikou z 11. II. 1906 „Vehementer nos“ rozlukový zákon odmítl a novou encyklikou z 10. VIII. 1906 „Gravissimo officii munere“ zakázal tvořiti kultová sdužení i jakákoli jiná, která by byla mimo rámec předpisů kanonických.

Důsledky boje se státem projevily se pro církev tuto na poli majetkovém. Když nebyla do roka ustavena kultová sdužení dle zákona z r. 1905, přiřčena byla státu nebo obcím i ta část býv. církevního jmění, kterého se mělo dostati kultovým sdužením, t. j. jmění, kterého církev nenabyla od státu a které bylo určeno přímo k účelům kultovním. Zákonem bylo také určeno, že v určitých případech dárci církevního jmění určeného pro účely charitativní mohou je žádati zpět, pokud je neponechají k těmže účelům veřejným ústavům necírkevním. Těmito opatřeními pozbyla církev katolická ve Francii převážné části svého býv. značného majetku.

Rozlukový zákon z r. 1905 byl pak proveden jen pokud šlo o jiné konfese, které se mu přizpůsobily, zvláště u židů a protestantů.

Následkem odporu Vatikánu francouzský stát připustil (srov. zákon z 2. I. 1907) pro veřejný výkon kultu další dvě organi-

sační formy: spolky podle obecného práva a shromáždění svolávaná podle obecného práva shromažďovacího, které svolává duchovní nebo i věřící (povinnost ohlašovati předem schůze byla zrušena zák. z 28. III. 1907). S touto poslední formou shromáždění smířila se církev katolická.

Avšak ani tato úprava rozluková ve Francii nebyla definitivní. Citované zákony se ukázaly při provádění strohými a v poměru k církvi katolické přispěla praxe a hlavně judikatura francouzských soudů k odstranění ostrostí a na konec i k určité shodě s touto církví.

Judikatura francouzských soudů vycházejíc z citovaného ustanovení § 4 rozlukového zákona z r. 1905 odpírala u katolíků právo žádati kostely pro bohoslužbu těm duchovním, kteří se jich domáhali jménem sdužení kultových, jež se tu a tam ve Francii přes zákaz papežův utvořila. Důvodem odepření bylo soudům francouzským právě, že Vatikán zakázal tvoření takových sdužení, a že tedy duchovní sloužící jim nemohou býti pokládáni za kněze, kteří jsou „ve spojení s církví katolickou“.

Při této neudržitelné právní i politické situaci francouzští kritikové sami uznávají, že tlak sociálních a politických sil musil si vynutiti liberální výklad a praxi rozlukových zákonů.

Po světové válce ve Francii, která získala Alsasko a Lotrinsko — zde platí dosud konkordát z r. 1801 — a která obnovila r. 1920 své diplomatické zastoupení u Vatikánu, došlo r. 1924 ke zřizování t. zv. sdužení diecésních (associations diocésaines). Tato sdužení přimykají se na diecésní rozdělení a jsou pod rozhodujícím vlivem biskupa, který je vede „ve spojení se Svatým stolcem a v souhlasu se zřízením katolické církve“. Mají fungovati podle statutu vládou a Vatikánem schváleného.

Účel sdužení je vymezen poměrně úzce a vztahuje se vlastně jen na zabezpečení výkonu kultu po stránce majetkové. K tomu cíli může použití vedle příspěvků členů i výtěžků sbírek, fundací, majetku sdužení a odměn za ceremonie duchovní. Výslovně je vyloučeno zasahování do správy diecése po stránce duchovní a je také vyloučen vliv sdužení na výběr duchovních.

Sdužení mají formu spolku, jsou vedena správní radou a svolávají valná shromáždění, ale rozhodujícím činitelem je biskup, proti jehož vůli nemůže se nikdo státi členem a který může zbaviti každého člena členství,

vysloví-li proti němu trest církevní. Činnost sdružení je spíše rázu poradního.

Původní rozlukové zákony chtěly vnutiti církvím jednotnou zvláštní organizační formu kultových sdružení, a když se to nepodařilo, koncedovaly pro ni organizační formy obecného práva shromažďovacího. Kládly tudíž důraz na místní sdružení k výkonu kultu, kde laikům bylo vyhrazeno poměrně široké pole působnosti, a chtěly tak čeliti zejména u katolíků naprosté nadvládě biskupů a vyšší hierarchie. Diecézní sdružení naproti tomu se úzce přimykají na organizační církevní a mají býti vedena ve shodě s předpisy kanonickými. Proto pokládá se namnoze citovaný jejich statut za ústup od původního systému rozlukového.

K doplnění tohoto obrazu francouzské rozluky nutno upozorniti na to, že manželství civilní je ve Francii obligatorní, matriky jsou civilní, vyučování náboženství je ze škol veřejných vyloučeno, a místo něho se učí laické morálce. Řeholníci jsou z vyučování vůbec vyloučeni; světští duchovní mohou vyučovati pouze na školách soukromých, které musí býti zvláště připuštěny. Jen vysoké školství je ve Francii přístupné i církvi. Řehole mohou býti připuštěny jen zákonem. Veřejné budovy, mimo budovy sloužící kultu, nesmějí míti náboženských odznaků. Dozor nad církevním jméním vykonávají státní úřady; církve nejsou osvobozeny od daní. Pohřbívání bylo oproštěno od zřetelů církevních, hřbitovy jsou komunální. Státem jest upraven řád nedělní a sváteční. Přísaha je občanská. Veřejný kult je podroben kultové policii. Mimo případ války není zvláštních duchovních vojenských.

V. Doba poválečná přes své demokratické, liberální a socialistické tendence, uskutečněné z valné části v jiných oborech, místo očekávaného hromadného provedení rozluky přinesla až na dva státy (Estonsko a Španělsko) naopak řadu konkordátů, a to i ve státech se socialistickými vládami, jako v Prusku.

Ještě příznačnějším zjevem jest, že nověji německé země jako Bavorsko, Prusko a Badensko sjednaly smlouvy i se svými teritoriálními církvemi evangelickými, ač k tomu nenutkaly žádné důvody právní.

Ptáme-li se po vysvětlení tohoto zjevu, můžeme je snad nalézt v tom, že tyto poválečné státy se domnívají, že nelze se vzdáti zájmu o církevní poměry do té míry, jakou žádá rozlučka, a zejména že s hlediska svého nerušeného vývoje dávají

přednost tomu, aby si zachovaly určitý, poměrně rozsáhlý vliv nejen na vnější, nýbrž i na některé vnitřní věci církvi, jako je na př. jmenování jejich vyšších duchovních. Množství dohod s církvemi můžeme vysvětliti nejlépe snahou, aby toto vzájemné vymezení sfér vlivu dalo se cestou pokojnou a bez třenic, t. j. dohodou s církvemi.

Avšak toto období je příliš krátké, než aby bylo lze činiti z něho definitivní závěry o tom, zda, jak se někde tvrdí, ve vývoji myšlenky r-y s. a c. byl vrehol překročen.

VI. U nás, nehledíme-li k myšlenkovým náběhům k rozluce v historii, na něž již poukázáno, nalézáme myšlenku rozluky v některých projevech naší zahraniční revoluce, tak zejména v t. zv. Washingtonské deklaraci z 18. X. 1918. V obnoveném státě našem pak byl princip rozluky přijat do vládního návrhu ústavní listiny. § 121 této osnovy obsahoval ustanovení: „Mezi státem a církvemi budiž zaveden stav odluky.“ Provedení se mělo státi speciálními zákony, jejichž působnost by byla mohla dočasně býti omezena na některé části republiky Čsl., hlavně se zřetelem na poměry ve východních částech státu. V souhlase se zásadou rozluky byla stylisována ustanovení týkající se svobody svědomí a vyznání jakož i rovnosti konfesí před zákonem. § 123 osnovy pak vyslovil zásadu, že „právo spravovati své vnitřní záležitosti a své jmění odvozuji nábož. společnosti toliko z propůjčení státního“. Také výkon tohoto práva, pojatého rovněž se stanoviska rozluky, měl býti upraven zvláštními zákony.

Avšak tyto návrhy nebyly přijaty z důvodů politických a hlavně se zřetelem k poměrům na Slovensku a Podkarpatské Rusi; v usneseném textu ústavní listiny byla obě citovaná ustanovení škrtnuta. Převzal tedy náš právní řád v podstatě též systém poměru státu k církvím, jaký byl za Rakouska a v bývalém Uhersku.

V prvním zasedání poslanecké sněmovny vyšlé ze všeobecných voleb, pokusil se — opět bezúspěšně — o rozlučku radikální návrh Dr. Bartoška, který navrhoval mimo jiné sekularisaci církevních majetků a rozpuštění řádů církevních.

Přes to zůstala rozlučka programem prvních vlád a trvalým programem některých stran politických. Při ministerstvu školství a národní osvěty, byla zřízena stálá komise, která měla rozlučku připraviti postupným uvolněním státu od církve. Tato komise pohlížela na rozlučku tak, že teprve

jí by bylo umožněno úplně provedení zásad svobody svědomí a rovnosti náboženských vyznání, které byly pojaty do ústavy. Snahy po rozluce nedošly ani touto cestou úspěchu, a zmizely s aktuálního programu politického. Modus videndi byl sjednáván s úmyslem neprejudikovati budoucí definitivní úpravě mezi státem a církvemi a tedy také ne rozluce.

Literatura.

Hobza Ant.: „Poměr mezi státem a církví“, IV. vyd., Praha 1931; týž: „Autonomie náboženských svazků v moderním státě“, Praha 1910; Henner Kamil: „Rozluka státu a církve“, Praha 1923; týž: „Základy práva kanonického“, seš. 4., 2. vyd., Praha 1927; Bušek Vratislav: „Učebnice dějin práva církevního“, Bratislava 1929; týž: „Historický úvod“ ve sbírce Československé církevní zákony, I., Praha 1931; týž: „Odluka státu od církvi“ v Masarykově slovníku, díl V., Praha 1931; Weyr František: „Soustava československého práva státního“, II. vyd., Praha 1924; Wierer Rudolf: „Stát a církev“, Praha-Brno 1932; Pejška Josef: „Církevní právo“, sv. I.: Ústavní právo církevní, Obořiště 1932; Giacometti Zaccaria: „Quellen zur Geschichte der Trennung von Staat und Kirche“, Tübingen 1926; Wahrmond Ludwig: „Trennung von Staat und Kirche“ (bez data), Liberec; Rothenbücher Karl: „Die Trennung von Staat und Kirche“, München 1908; Schoen Paul: „Die Rechtsgrundlagen der Verträge zwischen Staat und Kirche und der Verträge der Kirchen untereinander“ v Archiv des öffentlichen Rechts, Neue Folge 21, Tübingen 1932; Briand Aristide: „La séparation des Eglises et de l'Etat“, Paris 1905; Lecomte Maxime: „La séparation des Eglises et de l'Etat“, Paris 1906; Bureau Paul: „Quinze années de séparation“, Paris 1921; Chapon H.: „L'Eglise de France et la loi de 1905“, Paris 1922.

Eduard Jelen.

Rozpočet a rozpočtové právo.

A. Rozpočet s hlediska finančně-vědeckého. I. Úvod a rozhled. II. Skladba státního r-tu. III. Vázanost státního r-tu. IV. Finanční perioda. V. Sdělávání a provádění r-tu. Kontrola. — B. Rozpočet s hlediska právního (rozpočtové právo). I. Vývoj, pojem a problematika rozpočtového práva. 1. Vývoj a pojem rozpočtového práva. 2. Problematika rozpočtového práva. 3. Právní povaha r-tu. II. Hlavní soustavy práva rozpočtového. 1. Soustava anglo-americká (Anglie, Spojené státy). 2. Soustava francouzsko-belgická (Francie, Belgie, Itálie). 3. Soustava rozpočtového práva německého. 4. Rozpočtové právo rakousko-uherské. III. Rozpočtové právo československé. 1. Vývoj čl. rozpočtového zákonodárství a právní povaha čl. r-tu. 2. Platná úprava čl. rozpočtového práva pro stadium sestavování r-tu a hospodaření podle r-tu. 3. Reformní snahy v oboru čl. rozpočtové legislativy.

A. Rozpočet s hlediska finančně-vědeckého.

I. Úvod a rozhled. Státní r. jest číselný plán pro hospodaření státu v určitém příštím období, finanční periodě. Sdělávání a provádění tohoto plánu, jakož i kontrola jeho provádění vyžaduje určitého pořádku a proto i normativní úpravy. Soubor příslušných norem tvoří tak zvaný finanční řád.

Při rozboru státního r-tu nás zajímá především skladba státního r-tu, jež musí býti přizpůsobena skladbě státního hospodářství, pro které jest r. plánem, dále finanční perioda a metoda, jak se tento plán sdělává a činí závazným, konečně jeho provádění a zvláště kontrola.

Výklad r-tu předpokládá vlastně znalost konstrukce státního hospodářství, jíž musí býti plán přizpůsoben, a často se vyslovují při r-tu zásady „rozpočtové“, které jsou vlastně zásadami nikoli r-tu, nýbrž materiálního hospodaření. Abychom uvedli aspoň jediný příklad, postulujeme se zásada jednotnosti r-tu, jíž se však míní, aby hospodářství státu nebylo decentralisováno v řadu neodvislých odvětví dotovaných vlastními prostředky a uskutečňujících své účely podle těchto prostředků bez zřetele na stav uskutečňování účelů ostatních. To je zjevně zásada nikoli rozpočtová, nýbrž zásada materiálního hospodaření státu, zásada, jež se pak v důsledku projeví i ve formálním pořádku tohoto hospodaření. A tak pravidla platná pro formální pořádek rozpočtový jsou závislá na materiálním pořádku hospodářském.

Podkladem pro další náš rozbor problému státního r-tu jest určitá teoretická konstrukce státního hospodářství, jak jest stělesněna v mé knize „Theorie státního hospodářství“ (Praha 1931), k níž tuto poukazujeme. Pro povšechnou orientaci uvedeme zde z této teorie, že hospodaření státu není jednotným hospodářstvím, jednotným souborem aktů a statků, jednotným pořádkem, nýbrž že jádrem tohoto hospodaření jest jednotné hospodaření solidaristické, dále jednotlivé obory státní činnosti kooperativní a pak jednotlivé státní podniky. Jednotnost hospodářství se pozná podle toho, že jednotlivé účely a úkoly v něm se uskutečňují se vzájemným zřetelem rovnoměrně, protože se jen tak